

Микола Кобилецький

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного
та фінансового права, заслужений професор
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0365-8513>
mkobyletskyj@gmail.com

УДК 340.15(477)“653”

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЖЕРЕЛ ПРАВА НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ КИЄВО-РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано європейські джерела права та визначено їхній вплив на розвиток правової системи Києво-Руської держави. Значну увагу приділено характеристиці передумов утворення ранньої української держави – Києво-Руської держави. Обґрунтовано, що українська державність, згідно з історичними джерелами, бере свій початок від антського племінного союзу. Він сформувався наприкінці IV ст. під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. До зовнішніх чинників можна віднести сусідство з грецькими містами-державами Північного Причорномор'я та навалюю остротів (східних готів на українській землі) та кочових племен. Антський племінний союз, який охоплював українську етнічну територію в межах річки Дніпра і Дністра, сформував Антську державу, яку ще називали “Антським царством” (Regnum Antorum), або “Антською землею”, яка припинила своє існування на початку VII ст. у 602 р. через агресію Аварського каганату. Після падіння держави антів давні українські племена змушені були відступити у важкодоступні місця у Карпатах, на Волині та Поліссі, де було створено військово-політичні союзи: дулібів, волинян, хорватів (Велика Хорватія), Артанія, Куявія, Славія. У VII–VIII ст. утворюється рання українська держава Русь з центром у Києві, основою якої став полянський племінний союз.

Охарактеризовано норманську теорію походження Києво-Руської держави, вказано на роль князів норманської, шведської династії Рюриковичів у її становленні та розвитку. Значну увагу приділено аналізу редакції і статей першого кодексу українського права – Руської Правди, яка є джерелом правового регулювання суспільних відносин на українських землях у XI–XVI ст. та відображенням рівня соціально-економічного і політичного розвитку. Руська Правда була основним нормативно-правовим актом Києво-Руської держави, тож вплинула на процес розвитку українського права в наступні історичні періоди. Показано, що, крім українського звичаєвого права, міжнародних договорів, джерел візантійського права, князівського законодавства, у Руській Правді використовувались і джерела права інших європейських народів, зокрема шведське право. Про існування державності на українських землях до приходу норманів пишуть сучасні європейські дослідники, зокрема німецькі. Водночас вони вказують на відсутність державності на землях, які входять до складу Російської Федерації. Київська князівська династія Рюриковичів, яка почала правити в Києві з 882 р., модернізувала староукраїнську державу на зразок інших європейських держав та пов'язала її династичними зв'язками із європейськими монархіями. Починаючи із Володимира Великого, династія київських князів Рюриковичів поступово українізувалася. Першим кодексом українського права стає Руська Правда, написана в період правління великого київського князя Ярослава Мудрого. Серед джерел Руської Правди науковці називають українське (руське) звичаєве право, судову практику, русько-візантійські договори, князівське законодавство, церковні статuti, дже-

рела візантійського права. Наголошено, що до джерел права Києво-Руської держави можна віднести германське право, яке було використано під час укладення русько-візантійських договорів, Короткої та Поширеної редакцій Руської Правди. Це свідчило про поширення європейських правових традицій правового регулювання суспільних відносин та їх вплив на правову систему ранньої української держави – Києво-Руської держави.

Ключові слова: Києво-Руська держава; джерела права; Руська Правда; звичаєве право; шведське право.

У сучасних умовах розвитку юридичної науки важливого значення набуває вивчення функціонування в Україні власних джерел права, починаючи з держави антів та Києво-Руської держави. Тисячолітнє використання власних джерел права сприяє становленню української правової традиції. Створення цієї концепції та її реалізація в Україні є нагальною необхідністю, яка має не лише загальною юридичне, а й соціальне, політичне і міжнародне значення.

Над проблемою функціонування джерел права у Києво-Руській державі працювали і продовжують працювати українські та зарубіжні вчені (польські, німецькі, шведські, французькі, австрійські, американські, російські та ін.). Російські вчені підтримували і продовжують підтримувати імперську шовіністичну, антилюдську ідеологію, яка відкидає існування окремого українського народу, його національну ідентичність, зокрема, мову, історію, культуру тощо. Відповідно деякі українські вчені (О. Малиновський, М. Максимейко, Ф. Леонтович та ін.) в часи перебування українських земель у складі Російської імперії не завжди мали сміливість вступити у відкрити дискусію й висловити об'єктивну думку.

У період Радянського Союзу, коли було проголошено концепцію трьох братніх народів, джерела права Києво-Руської держави досліджували здебільшого російські науковці. У Росії знаходилися примірники Руської Правди та інші джерела права Києво-Руської держави. Українські вчені, які підтримували наукову концепцію історії української державності академіка М. Грушевського, стверджували, що Київська держава – Україна-Русь була першою формою української державності. За свою наукову позицію цих українських істориків переслідували радянські спецслужби. У період правління Сталіна їх піддавали репресіям і знищували, а в наступні періоди звільняли з роботи. Зокрема, були звільнені з роботи професори Михайло Брайчевський, Ярослав Дашкевич та ін.

Над темою Києво-Руської держави більш об'єктивно могли працювати українські науковці на території Австро-Угорщини (1867–1918 рр.), в Українському вільному університеті у Празі та Мюнхені, у наукових закладах США, Канади та інших країн. Зокрема, Михайло Грушевський очолював кафедру історії України у Львівському університеті, в Українському вільному університеті працювали Ростислав Лащенко, Андрій Яковлів та ін. У Гар-

вардському університеті працював Омелян Пріцак, Михайло Рудницький та ін.

Руська Правда серед українських правознавців та істориків стала об'єктом наукових досліджень М. Брайчевського, В. Гончаренка, Г. Демиденка, В. Ермолаєва, П. Захарченка, В. Кульчицького, М. Котляра, Б. Тищика, А. Ткача, І. Усенка, О. Шевченка, Л. Войтовича, І. Терлюка, П. Толочка, О. Толочка, О. Щодри, І. Бойка та ін.

Серед європейських науковців над проблемою джерел права Києво-Руської держави працювала та продовжує активно працювати ціла шерега дослідників, зокрема, такі науковці, як: К. Й. Шлютерс, Г. Барановський, Й. Ф. Г. Еверс, Г. Розенкамф, Г. Гафштрюм, У. Бібер та ін. Ці дослідники продовжують обстоювати позиції норманізму. Йоган Філіп Густав Еверс, професор Дерпського (Тартського) університету, вперше у 1816 р. переклав німецькою мовою Руську Правду, а у своїй статті у 1814 р. вказував, що у Правді Ярослава використано окремі положення данського права. На думку Йогана Еверса, у Короткій редакції Руської Правди використано окремі положення германського права¹.

Над проблемами впливу скандинавського та германського права працював Густав Розенкамф, який у своїх наукових працях доводив про вплив норманського права на Правду Ярослава².

Традиції дослідження Руської Правди Й. Еверса продовжив професор університету Бонна Леопольд Карл Гьотц, який у 1909–1913 рр. опублікував декілька праць з проблемами Руської Правди, де вказував про вплив на Коротку редакцію Руської Правди норм германського права³. У своїх працях Л. Гьотц здійснив переклад Руської Правди німецькою мовою з докладним перекладом її статей.

Ціла низка наукових праць, у яких досліджується право Києво-Руської держави та Руська Правда, опублікував професор Боннського університету Гюнтер Барановські. У 2005 р. він видав монографію “Die Russkaja Pravda – ein mittelalterliches Rechtsdenkmal [Руська Правда – одна середньовічна пам'ятка права]”⁴ обсягом 788 сторінок, де опубліковано редакцію Руської Правди німецькою мовою з її докладним аналізом.

Наукова співробітниця Зальцбурського університету Урсула Бібер у своїх працях проаналізувала процес дослідження Руської Правди у працях німецькомовних науковців і показала її значення для становлення Києво-Руської держави як могутньої європейської держави з міцними правовими традиціями⁵. Сучасні німецькі дослідники Наталель Бекман, Гергард Гафштрюм

¹ J. Ewers, *Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt* (A. Sticinsky 1826) 348.

² Günter Baranowski, *Die “Russkaja Pravda” – ein mittelalterliches Rechtsdenkmal* (Peter Lang 2005) 56.

³ L. Goetz, *Das Russische Recht. Bd 1.* (F. Enke 1910) 450–488.

⁴ Baranowski (n 2).

⁵ Ursula Bieber, ‘Verbrechen und Diabolik in russischen Chronikberichten’, Ringvorlesung “Kriminelles Mittelalter” (Interdisziplinäres Zentrum Für Mittelalter-Studien) <<https://www.plus.ac.at/wp-content/uploads/2021/02/543254.pdf>> (accessed 27.01.2025).

аргументовано довели, що шведська сума штрафу у 3, 12 і 40 шведських марок відповідає 3, 12 і 40 гривням Києво-Руської держави. Дітер Штраух та інші німецькі дослідники водночас вказують на відсутність державності до приходу норманів на території, які натеper входять до складу Російської Федерації. Д. Штраух пише про наявність державної організації у полянського та деревлянського князівства в період правління київської княгині Ольги у Києво-Руській державі була встановлена міцна державна влада. Він також зазначав, що князі Володимир Великий та Ярослав Мудрий використовував шведських найманців як особисту охорону та для військових дій у межах держави та для захисту від зовнішніх ворогів⁶.

Нормани, як зазначає професор Леонід Залізняк, впливали, на формування й інших держав на території Європи. Так, нормани з Ютландії та Саксонії у X–XII ст. долучилися до формування Першого Британського королівства. Норман Кнут Великий Данський (1014–1035 рр.) кодифікував законодавство Англії та заклав основи територіального устрою. Інший норман, Вільгельм Завойовник (1066–1087 рр.), радикально змінив державу, реформував англійське законодавство та систему управління країни⁷. Наслідком активної військово-політичної діяльності норманів у Середземномор'ї стало виникнення в XI–XII ст. на землях Південної Італії, Сицилії, Мальти Норманського королівства. Відповідно участь еліт іноземного походження в управлінні державою не змінювала її національної суті, яка визначається не генезою правителя, а етнічним складом населення⁸.

Всебічне й об'єктивне дослідження проблеми Києво-Руської держави та Руської Правди із залученням широкого спектра джерел і наукових праць, не тільки українських, російських, білоруських дослідників, а й праць німецьких, шведських, польських, французьких, американських та інших вчених, стало можливим лише після проголошення Україною державної незалежності.

Українська державність, згідно з історичними джерелами, бере свій початок від антського племінного союзу. Він сформувався наприкінці IV ст. під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

До зовнішніх чинників можна віднести сусідство з грецькими містами-державами Північного Причорномор'я та навалою остготів (східних готів на українській землі) та кочових племен. Антський племінний союз, який охоплював українську етнічну територію в межиріччі Дніпра і Дністра, сформував Антську державу, яку ще називали “Антським царством” (*Regnum Antorum*), або Антською землею⁹. На думку українських науковців, зокрема

⁶ D. Strauch, ‘Schwedisches Landschaftsrecht und fruehes Recht der Rus’, *Wirkungen europäischer Rechtsgeschichte. Festschrift für Karl Kroeschell zum 70. Geburtstag*, hrsg. v. Gerhard Köbler (Hermann Nehlsen ed, C H Beck 1997) 1279.

⁷ Л. Залізняк, *Стародавня Історія України* (Темпора 2019) 640.

⁸ Залізняк (н 7).

⁹ І. Бойко, ‘Руська Правда та її вплив на становлення і розвиток української правової традиції’ [2022] 75 Вісник Львівського університету. Серія юридична 3–16.

М. Грушевського, антів вважають предками українців. Про готсько-антські війни другої половини IV ст. писав готський історик Йордан¹⁰. Як зазначав відомий французький історик Луї Альфанс, аналізуючи візантійські джерела, наприкінці VI ст. ‘анти, пройшовши долиною Дніпра і впродовж Карпат та Волоської рівнини, розпочали напад на Візантію та її столицю Константинополь’¹¹. Антська держава припинила своє існування на початку VII ст. у 602 р. через агресію Аварського каганату¹². Після падіння держави антів давні українські племена змушені були відступити у важкодоступні місця у Карпатах, на Волині і Поліссі, де було створено військово-політичні союзи: дулібів, волинян, хорватів (Велика Хорватія, Артанія, Куявія, Славія¹³).

У VII–VIII ст. утворюється рання українська держава з центром у Києві, основою якої став полянський племінний союз. Про цю державу згадується у різноманітних арабських, візантійських, франкських, германських та інших хроніках. Так, у “Житті Стефана Сурозького”, датованому кінцем VIII ст., ідеться про похід русів на чолі з вождем Бравлином на візантійську факторію в Криму “Велика руська рать”. Вона, як писав автор житія, воювала тоді від Корсуня, (Севастополя) до Корчева (Керч) у візантійських і хозарських володіннях, що стривожило обидві держави і спонукало їх до укладення військово-політичного союзу не лише проти арабів, а й проти Русі¹⁴. У 820 р. арабський хроніст Ібн-Хордадбех у “Книзі шляхів і країн” писав про участь русів у міжнародній торгівлі: ‘Якщо говорити про купців ар-Рус – це один із різновидів слов’ян’¹⁵.

У 838–839 рр. відбувся візит посольства русів від імені Києво-Руської держави до Візантії (про це розповідає Бертинська хроніка єпископа Пруденція), метою якого могло бути укладення з Візантійською імперією вигідної торговельної угоди. У 839 р. на прохання візантійського імператора Філофея послів від народу рос прийняв король франків Людовик Благочестивий. За свідченням “Баварського географа”, руси були головним незалежним народом на землях між хозарами й уграми¹⁶. Уже через рік, близько 840 р., руси організували новий похід проти Візантії, спрямований на її малоазійську провінцію Пафлогонію і столицю провінції – порт Амастріду, описаний патріархом Ігнатієм у “Житті Георгія Амастрідського”¹⁷.

У першій половині IX ст., задовго до походів київського князя Аскольда проти Візантії, існувало політичне об’єднання Русь, яке брало активну

¹⁰ Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т. Т. 1: З найдавніших часів до початку XX ст. (В Гончаренко уклад, Київ 2000) 13.

¹¹ L Halphen, *Les Barbares: Des grandes invasions aux Conquêtes Turques du XIe Siècle* (Felix Alcan 1926) 76.

¹² І Бойко, О Святоцький, ‘Витоки, етапи становлення та розвиток української державності’ [2020] 1 Право України 23.

¹³ Бойко, Святоцький (н 12) 23.

¹⁴ О Щодра, *Історична географія України від найдавніших часів до кінця XVIII століття: навч. посіб.* (Львів: нац. ун-т ім. Івана Франка 2016) 116.

¹⁵ Щодра (н 14) 116.

¹⁶ Щодра (н 14) 117.

¹⁷ Щодра (н 14) 117.

участь у міжнародній торгівлі та політиці¹⁸. У 860 р. відбувся великий похід русичів на Візантію на чолі з князем Аскольдом, коли було взято в облогу Константинополь. Похід відбувся на 360 човнах¹⁹. Більшість дослідників одностайні, що даний похід завершився підписанням мирного договору. На думку відомого українського дослідника Києво-Руської держави професора М. Брайчевського, після цього Візантія змушена була рахуватись з молодого Київською державою, визнати за політичного конкурента і на додаток до всього, очевидно, сплатити більш-менш значний викуп чи контрибуцію²⁰. Окрім того, київський князь Аскольд і його дружина прийняли християнство²¹. У 860 р. шведські вікінги на чолі з князем Рюриком у Новгороді розпочали свою експансію на південь та встановили свою владу. Від князя Рюрика розпочинає свою діяльність династія князів Рюриковичів²². У 882 р. новгородський князь Олег убив київського князя Аскольда і проголосив Київ “матір’ю городів руських”.

На думку українських дослідників, захопленню князем Олегом влади у Києві сприяли внутрішні чинники, які мали місце в самій Русі. Князь Олег, напевно, мав підтримку в Києві, спирався на місцеві соціальні групи, опозиційні київському кагану (князю). Серед гасел, якими могла скористатися опозиція, на першому місці, мабуть, було християнство, принаймні формально²³.

У 914 р. Києво-Руська держава за територією зрівнялася з Візантійською імперією та імперією Каролінгів, а в часи правління Володимира Великого та Ярослава Мудрого, перетворилася на найбільшу європейську державу. Міста Києво-Руської держави Київ, Переяслав, Чернігів, Новгород відігравали важливу роль у державно-політичній системі. А також були важливими торговельними центрами²⁴. ‘Сріблом і золотом не знайти мені дружини, а з дружиною знайду я срібло і золото, як ото мій дід і отець мій добули дружинного злата і срібла’, ‘Володимир, бо любив дружину і з нею радився про устрій землі своєї, і про порядки землі, і про війни’²⁵.

Серед науковців багатьох країн світу вже тривалий час продовжується дискусія щодо проблеми походження Києво-Руської держави. Вона має не тільки наукове, а й державно-політичне значення. Першою теорією походження Києво-Руської держави, як відомо, є норманська. В основі норманської теорії – буквالیстична інтерпретація літописної легенди у Повісті ми-

¹⁸ Щодра (н 14) 117.

¹⁹ М Брайчевський, *Вибране: в 2 т. Т. 2: Хозарія і Русь. Аскольд – цар Київський* (Ю Кухарук упоряд, О Сухобоков передм і ред 2009) 534.

²⁰ Брайчевський (н 19) 537.

²¹ Брайчевський (н 19) 578.

²² S Hedenborg, A W Johansson, J Melin, *Sveriges historia: koncentrerad uppslagsbok: fakta, årtal, kartor, tabeller* (Prisma 1997) 39.

²³ Брайчевський (н 19) 245.

²⁴ Herbert Ludat, ‘Frühformen des Städtewesens in Osteuropa’ [1958] 4 Vorträge und Forschungen: Studien zu den Anfängen des europäischen Städtewesens 527–553.

²⁵ *Літопис Руський* (Л Махновець пер з давньорус, О Мишанич ред, Дніпро 1989) 71.

нух літ – про закликання норманських (варязьких) князів. Як наслідок, походження Київської держави було ототожене з етнічним походженням правлячої династії (як уже згадувалось, родоначальником якої вважається міфічний Рюрик). Уперше наукове обґрунтування норманської теорії походження Києво-Руської держави здійснив німецький вчений Г.-З. Баєр, який працював у російській імператорській академії наук на початку XVIII ст.²⁶

У 1740 р. виходить праця іншого німецького вченого, який працював на російській державній службі, – Г.-Ф. Міллера – “Походження народу і імені російського”. Наприкінці XVIII ст. цю теорію підтримував визначний дослідник літописів А.-Л. Міллер.

До інших аргументів на користь норманської теорії входили: скандинавська назва Русь, скандинавські імена руських купців і послів у договорах Києво-Руської держави з Візантією 911 і 944 рр., відомості про Русь у працях візантійського імператора Константина VII Багрянородного та ін.²⁷

На протигагу норманській теорії виникає антинорманська, хозарська, болгарська, соціально-економічна та ін. На думку відомого українського історика М. Грушевського, не викликає сумнівів норманське походження правлячої князівської династії Рюриковичів, оскільки не можна підважити національну природу Англійської держави через норманське походження англійської королівської династії Плантагенетів²⁸.

Відомий французький історик Луї Альфанс писав, що ще у IX ст. на берегах Балтійського моря, Фінської затоки та Ладозького озера шведи заснували свої колонії. Шведи, на його думку, також створили військові оборонні поселення та зайняли вже існуючі міста на їх торговельному шляху від Балтійського до Чорного моря уздовж Дніпра та інших річок²⁹.

Такими оборонними містами були Новгород, Переяслав, Київ, а керівники шведських військових загонів стали керівниками держави. Особливу роль серед шведських військових керівників відіграв київський князь завдяки особливому статусу міста Києва, у якому сходились торговельні шляхи з Чорного, Каспійського та Азовського морів³⁰.

Київський князь, на думку згаданого вище французького історика, стає керівником держави, яка охоплювала великі території, і назва шведів – “русини” поширилась на усю державу. Зусилля перших київських князів були спрямовані на те, щоб відкрити візантійський торговельний ринок. Візантія і Києво-Руська держава у 860, 907, 944, 971, 911 рр. уклали торговельні угоди, які гарантували вільну торгівлю між Скандинавією та Візантією³¹. На

²⁶ О Толочко, ‘Норманська проблема’, *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О (В Смолій (голова редкол), Наукова думка 2010) 492.

²⁷ Брайчевський (н 19) 492.

²⁸ М Грушевський, *Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. Т. 1* (П Сохань голова редкол, Наукова думка 1991) 648.

²⁹ Halphen (н 11) 229.

³⁰ Halphen (н 11) 229.

³¹ Halphen (н 11) 229–230.

нашу думку, норманська династія Рюриковичів поступово українізувалась із часів правління Володимира Великого, який, як відомо, був сином князя Святослава і дочки деревлянського князя Мала Малуші. Нормани прийшли на українські землі тоді, коли праукраїнці мали свою державу.

Їхній вплив на розвиток Києво-Руської держави сприяв більш тісному зближенню через династичні зв'язки із європейськими монархічними державами, що підсилювало міжнародний авторитет Києво-Руської держави.

Київськими князями на зразок інших європейських держав, починаючи від княгині Ольги, великих київських князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого було проведено низку державних реформ. До них належали: правова реформа, освітня, фінансова, адміністративна та ін., що сприяло зміцненню ранньої української держави.

Важливу роль у формуванні Києво-Руської держави стало проведення правової реформи та створення власного кодексу права з використанням різноманітних джерел права. Як зазначалося, до джерел права Києво-Руської держави належать: звичаєве право, русько-візантійські міжнародні договори 907, 911, 944, 971 рр., князівське законодавство, джерела візантійського права. На думку багатьох європейських вчених, які підтримують норманську теорію походження Руської держави, до джерел Києво-Руської держави необхідно також відносити германське право, до якого відносять право скандинавських народів, зокрема шведське право.

Як відомо, витoki української правової традиції беруть свій початок з правової культури Києво-Руської держави, у якій було закладено основи права, правового світогляду. Найдавнішим соціальним регулятором поведінки людей у державі антів, відтак у Києво-Руській державі, були звичаї (з латинської мови *Mos* – звичай, *svesco* – звичай, *mores-majorum* – звичай предків), що формувалися давніми українцями під впливом природних, історичних, культурних та інших чинників³². З виникненням Києво-Руської держави звичай поступово трансформувався у правовий, дотримування якого забезпечувала держава. Після санкціонування державою він перетворився на джерело права³³. На формування і функціонування української правової традиції в період Києво-Руської держави позитивно вплинула правотворчість великих київських князів, застосування звичаєвого права, рецепція візантійського права, торговельні та політичні договори Києво-Руської держави з Візантією, Німеччиною, Францією, Швецією та іншими державами³⁴.

Унаслідок економічного, соціального, політичного, розвитку Києво-Руської держави виникла негайна потреба нормативно-правового регулювання нових відносин.

³² Бойко (н 9) 3.

³³ Бойко (н 9) 9.

³⁴ Бойко (н 9) 9.

Серед перших відомих нормативно-правових актів виділяють русько-візантійські договори 907, 911, 944, 971 рр., у яких набули відображення норми візантійського і давньоруського (давньоукраїнського) права. Крім зазначених договорів, як уже згадувалося, до найважливіших джерел права Києво-Руської держави належать насамперед Руська Правда, церковні статuti великих київських князів Володимира і Ярослава, а також збірники церковних законів, занесених до Києво-Руської держави Візантією³⁵. Кодифікація права у Києво-Руській державі також сприяла розвитку суспільних відносин, економічних змін, духовного світу, з прийняттям і поширенням християнства, складової політичної стратегії на Русі 1015–1019, 1068–1072, 1113–1125 рр., виникла потреба вжиття радикальних заходів, законодавчих обмежень передусім щодо викорінення язичницьких звичаїв, насилля, розбоїв, крадіжок. Законодавці Руської Правди були зацікавлені в забезпеченні стабільності, насамперед кримінального законодавства, щоб захистити суспільство від злочинців або зменшити рівень злочинності. Але кодифікації норм права у Руській Правді притаманний і певний динамізм, зумовлений багатьма причинами – розвитком домініального князівського господарства, вотчинного великого землеволодіння, появою нових видів суспільно небезпечної поведінки. Необхідності уточнення окремих положень Руської Правди, удосконалення кримінальних та цивільних процесуальних форм, традиційних процедур, здійснення судочинства³⁶.

До основних причин кодифікації права у Києво-Руській державі необхідно віднести вплив інших держав, зокрема Візантії. Основне місце серед джерел права Києво-Руської держави посідає Руська Правда. Текст цієї видатної пам'ятки права міститься в літописах, у пізніших юридичних збірниках. Збереглося понад 100 списків Руської Правди, які мають відповідну класифікацію і назву, наприклад, Синодальний, Троїцький, Академічний, Карамзінський, Археологічний та ін. Назва списків Руської Правди залежить від місця знаходження списків та осіб, які їх знайшли тощо. Списки Руської Правди залежно від їх змісту заведено поділяти на три редакції: Коротка Правда, Поширена Правда, Скорочена Правда³⁷.

Слово “правда” у Києво-Руській державі, на думку І. Терлюка, І. Бойка та інших, ототожнювалася з поняттям “закон”. Тогочасна правова діяльність не застосовувала поняття “закон” до князівських статутів, уроків та інших правових актів, оскільки за тогочасними уявленнями закон сприймався як Божий припис, як заповіді Святого Письма тощо. Тому Руську Правду не називали Руським законом, хоча за своєю суттю вона була основним дер-

³⁵ В Гончаренко, ‘Право Києво-Руської держави за Руською Правдою’, *Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб.* (Г Демиденко, Х Єрмолаєв уклад, Право 2014) 286.

³⁶ В Єрмолаєв, ‘Принципи “Руської правди” продовжують жити в правовій системі України’, *Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб.* (Г Демиденко, Х Єрмолаєв уклад, Право 2014) 322.

³⁷ Гончаренко (н 35) 286.

жавним законом, який регулював суспільні відносини у Києво-Руській державі³⁸.

Найдавнішою редакцією Руської Правди є Коротка редакція, яку літописи пов'язують з подіями у Києво-Руській державі 1016 р., яку ще називають Найдавнішою Правдою, або Правдою Ярослава. Руська Правда була прийнята в період “золотої доби Ярослава Мудрого Русича”.

Руська Правда, на думку академіка НАН України Василя Тація, закріплювала і посилювала охорону недоторканності особи, права власності, містила норми кримінального і цивільного права, виключала з видів покарання смертну кару, каліцтво, охорону життя й майна “княжих людей”, пересічних смердів і навіть ізгоїв. Руська Правда стала своєрідним наріжним каменем писаного законодавства Київської держави, її розквіту і могутності за часів Ярослава Мудрого, важливою складовою культури наших далеких пращурів³⁹. Коротка редакція структурно складалася з чотирьох частин і містила 43 статті: “Правда Ярослава” (1–18 статті), “Правда Ярославичів” (19–41 статті), “Покон вірний” (42-а стаття), “Урок мостників” (43-я стаття).

Про використання у Руській Правді, окрім традиційних джерел права Києво-Руської держави, норм германського і норвезького права, зазначали українські, німецькі, польські, шведські, американські та московські науковці. Так, професор Київського університету Микола Іванищев (1811–1874 рр.) писав, що в договорах князя Олега 911 р. і князя Ігоря 944 р. міститься покарання у вигляді штрафу в сумі 5 літрів срібла за удар мечем або іншою зброєю, яке взято з германського законодавства⁴⁰.

Коли народ германського походження з'являється між природними мешканцями Русі, то він мав використовувати свій закон, свій суд і розправу. Голова вільної людини оцінювалась у Руській Правді у 40 гривень, і ціна зменшувалась або збільшувалась згідно з нормами германського законодавства⁴¹.

У Руській Правді, як і в германському законодавстві, розмір відшкодування за вбивство невольної та залежної людини залежав від користі, яку ця людина могла принести своєму господарю. Так, за убивство смерда або холопа покарання становило 5 гривень, але якщо вони володіли певним ремеслом, тоді їхнє життя вже оцінювалось у 12 гривень⁴². У Руській Правді під назвами русин і слов'ян розуміють усіх вільних людей двох народів – германського і слов'янського походження⁴³.

³⁸ Бойко (н 9) 10.

³⁹ *Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб.* (Г Демиденко, Х Єрмолаєв уклад, Право 2014) 4.

⁴⁰ П Іванищев, ‘О плате за убийство в древнем русском и других славянских законодательствах в сравнении с Германскою виурою’, *Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб.* (Г Демиденко, Х Єрмолаєв уклад, Право 2014) 107.

⁴¹ Іванищев (н 40) 109.

⁴² Іванищев (н 40) 109.

⁴³ Іванищев (н 40) 108.

На думку московського історика М. Свердлова, перша стаття Короткої Правди створювалася для вирішення конфліктів між новгородцями і варягами. Ця норма була запозичена з права одного зі скандинавських народів⁴⁴. Радше це могло бути шведське або норвезьке законодавство, оскільки шведи і норвежці найбільше були присутні у складі варязьких (норманських) дружин київських князів. До прикладу, це бачимо, порівнюючи першу статтю Короткої Правди із законом норвезького короля Олафа Святого (955–1030 рр.) про вбивство: 'хто би не убив людину без причини, він повинен бути позбавлений власності, де би він не був виявлений, його треба вважати поза законом, від нього не можуть приймати відшкодування ні король, ні родичі'⁴⁵.

Порівнюючи русько-візантійські договори, зокрема статті 1, 2, 5, 6, 7 Короткої редакції Руської Правди зі статтями Салічної правди та Аламанської правди, можна стверджувати про їхню подібність. Подібність положень Руської Правди із законодавством інших народів пов'язана з їхнім перебуванням на одному рівні соціально-економічного розвитку⁴⁶.

Московський учений В. Сергієвич писав, що німецькі науковці Шлецер і Хверс вважали, що Руська Правда має датсько-шведське походження⁴⁷. Сергієвич, посилаючись на думку М. Погодіна, зазначав, що кровна помста була переважно запозичена зі скандинавського права, як і викуп, і випробовування вогнем, і перетворення людини на раба за борги⁴⁸. Московський історик М. Карамзін вказував, що стаття XIX Руської Правди 'Хто не спитав у господаря сяде на чужого коня, хай платить як покарання 3 гривні – за ціну коня' слово в слово повторює норми давнього ютланського права, що ще більше доводить, що цивільні статuti норманів були основою Руської Правди⁴⁹. Далі М. Карамзін писав: 'Що в одній зі статей Ярославової Правди сказано, що позивач у правових спорах має йти з відповідачем на суд поряд 12 громадян, можливо присяжних, які мали розглядати справу по совісті, надаючи судді право встановлювати покарання і стягувати штраф'. Так було і в Скандинавії, звідки цей мудрий статут перейшов до Великої Британії. Саксон Граматик писав, що в VIII ст. Ратнар Лодброк, король Данії, встановив думу з 12 присяжних⁵⁰.

Закони Ярослава не встановлюють жодної відмінності між думами варязького племені та слов'янами, що стало підтвердженням Несторової хроніки, що князі варязькі не були завойовниками, а були обрані слов'яна-

⁴⁴ М. Свердлов, 'От Закона Русского к Русской Правде', *Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб.* (Г. Демиденко, Х. Ермолаєв уклад, Право 2014) 274.

⁴⁵ Свердлов (н 44) 274.

⁴⁶ В. Сергієвич, 'Лекции по истории русского права', *Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб.* (Г. Демиденко, Х. Ермолаєв уклад, Право 2014) 164.

⁴⁷ Сергієвич (н 46) 163–164.

⁴⁸ Сергієвич (н 46) 164.

⁴⁹ М. Карамзін, 'История государства Российского', *Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб.* (Г. Демиденко, Х. Ермолаєв уклад, Право 2014) 100.

⁵⁰ Карамзін (н 49) 104.

ми управляти державою⁵¹. ‘Як давні німецькі, так і Ярославіві закони встановлювали особливу пеню за всяке насильство, то 12 гривень за образу’⁵².

У 1 статті Короткої редакції Руської Правди згадується про бояр і тиунів. Назву цих посадових осіб взято зі скандинавських та німецької мов: *Thaegn*, *Diakn* – “муж чесний” – *vik rkobus*⁵³.

На думку професора Київського університету М. Іванищева, Руська Правда продовжила розвивати прийняте за основу германське законодавство і застосовувала грошовий штраф – “виру” – за заподіяння тілесних ушкоджень, виходячи з оцінки вартості тварин. Так, за втрату руки, ноги, ока платили половину суми, передбаченої за вбивство особи відповідного соціального статусу⁵⁴. Ще в Короткій редакції Руської Правди була передбачена за вбивство особи кровна помста, яка на зразок германського права була замінена – “виною”⁵⁵.

Про вплив законодавства скандинавських народів на Руську Правду писав М. Карамзін: ‘русичі отримали свої цивільні статuti від скандинавів. Бажаючи ствердити свої сімейні зв’язки, потрібні для безпеки особистого життя в нових суспільствах, усі германські народи давали родичам вбитого право позбавляти життя вбивцю або отримати від нього грошове відшкодування, визначаючи різні штрафи і вини, виходячи із суспільного статусу вбитих. Законодавці оберегали життя людей, потрібних для державної могутності та безпеки і думали, що грошовий штраф може запобігти злочинам. Діти Ярослава Мудрого скасували у Правді Ярославичів передбачувану раніше кровну помсту’⁵⁶. На думку М. Карамзіна, і давні німецькі закони, і закони великого київського князя Ярослава встановили особливий штраф за будь-яке насильство⁵⁷. Сам факт визнання цими та іншими російськими дослідниками існування окремого права русичів свідчить про те, що вони визнавали і факт існування ранньої української держави – Києво-Руської держави, яка на понад 300 років випередила становлення московської державності, яке розпочалося з другої половини XII ст.

Це також є вагомим аргументом, який показує фальшивість ідеології так званого “руського міра”, злочинність керівництва сучасної російської держави, яка розпочала і веде агресивну війну проти України, намагаючись знищити український народ, його державу і вкрати, перевертати, присвоїти українську історію.

Про можливий вплив германського права на Руську Правду писав також і М. Грушевський. Зокрема, він стверджував: ‘щодо рецепції норманського права, то перші документи руського права, помічаючи багато подібностей

⁵¹ Карамзін (н 49) 104–105.

⁵² Карамзін (н 49) 97.

⁵³ Карамзін (н 49) 95–96.

⁵⁴ Іванищев (н 40) 112.

⁵⁵ Іванищев (н 40) 113.

⁵⁶ Карамзін (н 49) 95–96.

⁵⁷ Карамзін (н 49) 97.

між правами Правди й варварським германським і спеціально північним (скандинавським) правом, припускали такою рецепцію з скандинавського права⁵⁸. М. Грушевський зазначав, що у

Х і в першій половині ХІ віку скандинавські вихідці на руській службі дійсно могли попадати на уряди провінційних урядників-посадників, але, щоб вони самостійно правили суд (і дорогою своїх рішень переносили в практику норми скандинавського права), – це дуже малоподібне до правди, де суд вимагав доброго знання мови і звичаєвого права: на суді такі посадники-варяги могли грати хіба пасивну роль супроти знавців місцевого права⁵⁹.

Німецький науковець Д. Штраух наголошував, що військо великого київського князя у Києво-Руській державі у IX – на початку X ст. здебільшого складалося з представників скандинавських народів, а саме зі шведів. Володимир Великий обійняв посаду великого київського князя завдяки військовій силі шведських воїнів⁶⁰.

Важко знайти чітку схожість між Руською Правдою і шведським правом в окремих нормах, але можна сподіватися на спільну основу, оскільки у Руській Правді могло використовуватися право окремих скандинавських народів, зокрема шведські та норманські норми, які використовував Ярослав Мудрий від обох династичних зв'язків із правителями скандинавських країн або від окремих норманських князів на Русі⁶¹. Так, Ярослав Мудрий був одружений з дочкою короля Швеції Олафа Інгігердою, а його дочка Єлизавета вийшла заміж за норвезького короля Геральда Грізного⁶².

Д. Штраух писав про використання норманського (скандинавського) права у русько-візантійських договорах 911 і 944 рр.⁶³ Він також писав, що норми Руської Правди містили положення шведського звичаєвого права⁶⁴.

Інший німецький науковець, Лотар Карл Гьотц, писав, що статті 2, 4–12, 15, 16, 17 Правди Ярослава Києво-Руської держави увійшли до Короткої редакції Руської Правди, а до статей 3, 13, 14 і 18 згодом вносилися зміни. Він також підтримував погляд інших європейських науковців про вплив шведського земельного права на створення Руської Правди⁶⁵. Вчений вказував, що стосовно кровної помсти є паралелі між шведським і раннім руським правом, яке існувало у полян⁶⁶. Відомий український науковець професор Українського вільного університету у Празі Р. Лашенко писав, що Руська Правда в повному обсязі використовувалася на українських землях, а історія Московської держави вже складалась із процесу пригнічення тих політич-

⁵⁸ Грушевський (н 28) 357.

⁵⁹ Грушевський (н 28) 357.

⁶⁰ Strauch (н 6) 1285.

⁶¹ Strauch (н 6) 1285.

⁶² Б Тищик, І Бойко, *Історія держави і права України. Академічний курс: підручник* (Ін Юре 2015) 20.

⁶³ Strauch (н 6) 1287.

⁶⁴ Strauch (н 6) 1291.

⁶⁵ Goetz (н 3) 140.

⁶⁶ Goetz (н 3) 139.

них і суспільних основ, якими жила Києво-Руська держава і при дії та за безпосереднього впливу яких утворилась і розвинулася Правда Руська⁶⁷. На думку німецьких дослідників, статті 2–17 Правди Ярослава були використані з норм українського звичаєвого права, сформованих ще до прийняття християнства.

Висновки. Отже, першою формою української державності була Києво-Руська держава, яка утворилась внаслідок об'єднання українських племен у VII–VIII ст. Києво-Руська держава стала продовженням державотворчих процесів на українських землях, що починались з Антської держави (IV–VII ст.). Про існування державності на українських землях до приходу норманів пишуть сучасні європейські дослідники, зокрема німецькі. Водночас вони вказують на відсутність державності на землях, які входять до складу Російської Федерації. Київська князівська династія Рюриковичів, яка почала правити в Києві з 882 р., модернізувала староукраїнську державу на зразок інших європейських держав та пов'язала її династичними зв'язками із європейськими монархіями. Починаючи із Володимира Великого, династія київських князів Рюриковичів поступово українізувалася. Першим кодексом українського права стає Руська Правда, написана в період правління Великого київського князя Ярослава Мудрого.

Серед джерел Руської Правди науковці називають українське (руське) звичаєве право, судову практику, русько-візантійські договори, князівське законодавство, церковні статuti, джерела візантійського права. Вважаємо, що до джерел права Києво-Руської держави можна віднести шведське та германське право, яке було використано під час укладення русько-візантійських договорів, Короткої та Поширеної редакцій Руської Правди. Це свідчило про поширення європейських правових традицій правового регулювання суспільних відносин та їхній вплив на правову систему ранньої української держави – Києво-Руської держави – України-Руси.

REFERENCES

Bibliography

Authored boors

1. Baranowski G, *Die "Russkaja Pravda" – ein mittelalterliches Rechtsdenkmal* (Peter Lang 2005).
2. Ewers J, *Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt* (A Sticinsky 1826).
3. Goetz L, *Das Russische Recht. Bd 1* (F Enke 1910).
4. Halphen L, *Les Barbares: Des grandes invasions aux Conquêtes Turques du XIe Siècle* (Felix Alcan 1926).
5. Hedenborg S, Johansson A W, Melin J, *Sveriges historia: koncentrerad uppslagsbok: fakta, årtal, kartor, tabeller* (Prisma 1997).

⁶⁷ Р Лашенко, 'Руська Правда (з "Лекцій по історії українського права")', *Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб.* (Г Демиденко, Х Єрмолаєв уклад, Право 2014) 202.

6. Shchodra O, *Istorychna heohrafiia Ukrainy vid naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII stolittia: navch. posib.* (Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka 2016) (in Ukrainian).
7. Tyshchyyk B, Boiko I, *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy. Akademichnyi kurs: pidruchnyk* (In Yure 2015) (in Ukrainian).
8. Zalizniak L, *Starodavnia Istoriia Ukrainy* (Tempora 2019) (in Ukrainian).

Edited books

9. Strauch D, 'Schwedisches Landschaftsrecht und fruehes Recht der Rus', *Wirkungen europäischer Rechtsgeschichte. Festschrift ffür Karl Kroeschell zum 70. Geburtstag, hrsg. v. Gerhard Köbler* (Hermann Nehlsen ed, C H Beck 1997) 1279.
10. Braichevskyi M, *Vybrane: v 2 t. T. 2: Khozariia i Rus. Askold – tsar Kyivskyi* (Iu Kukharuk uporiad, O Sukhobokov peredmi red 2009) (in Ukrainian).
11. Honcharenko V, 'Pravo Kyievo-Ruskoi derzhavy za Ruskoii Pravdoi', *Pravda Ruska Yaroslava Mudroho: pochatok zakonodavstva Kyivskoi Rusi: navch. posib.* (H Demydenko, Kh Yermolaiev uklad, Pravo 2014) 286 (in Ukrainian).
12. Hrushevskyi M, *Istoriia Ukrainy-Rusy: v 11 t., 12 kn. T. 1* (P Sokhan holova redkol, Naukova dumka 1991) (in Ukrainian).
13. Ivanyshchev P, 'O plate za ubyvstvo v drevnem ruskom y druhykh slavianskykh zakonodatelstvakh v sravnenyy s Hermanskoiu vyroiu', *Pravda Ruska Yaroslava Mudroho: pochatok zakonodavstva Kyivskoi Rusi: navch. posib.* (H Demydenko, Kh Yermolaiev uklad, Pravo 2014) 107 (in Russian).
14. Karamzin M, 'Ystoryia hosudarstva Rossyiskoho', *Pravda Ruska Yaroslava Mudroho: pochatok zakonodavstva Kyivskoi Rusi: navch. posib.* (H Demydenko, Kh Yermolaiev uklad, Pravo 2014) 100 (in Russian).
15. *Khrestomatiia z istorii derzhavy i prava Ukrainy: u 2-kh t. T. 1: Z naidavnishykh chasiv do pochatku XX st.* (V Honcharenko uklad, Kyiv 2000) (in Ukrainian).
16. Lashchenko R, 'Ruska Pravda (z "Lektsii po istorii ukrainskoho prava")', *Pravda Ruska Yaroslava Mudroho: pochatok zakonodavstva Kyivskoi Rusi: navch. posib.* (H Demydenko, Kh Yermolaiev uklad, Pravo 2014) 202 (in Ukrainian).
17. *Litopys Ruskyi* (L Makhnovets per. z davnorus, O Myshanych red, Dnipro 1989) (in Ukrainian).
18. *Pravda Ruska Yaroslava Mudroho: pochatok zakonodavstva Kyivskoi Rusi: navch. posib.* (H Demydenko, Kh Yermolaiev uklad, Pravo 2014) (in Ukrainian).
19. Serheevych V, 'Lektsyy po ystoryi russkoho prava', *Pravda Ruska Yaroslava Mudroho: pochatok zakonodavstva Kyivskoi Rusi: navch. posib.* (H Demydenko, Kh Yermolaiev uklad, Pravo 2014) 164 (in Russian).
20. Sverdlov M, 'Ot Zakona Russkoho k Russkoi Pravde', *Pravda Ruska Yaroslava Mudroho: pochatok zakonodavstva Kyivskoi Rusi: navch. posib.* (H Demydenko, Kh Yermolaiev uklad, Pravo 2014) 274 (in Russian).
21. Tolochko O, 'Normanska problema', *Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 7: Mi-O* (V Smolii (holova redkol), Naukova dumka 2010) 492 (in Ukrainian).
22. Yermolaiev V, 'Pryntsypy "Ruskoi pravdy" prodovzhuiut zhyty v pravovii systemi Ukrainy', *Pravda Ruska Yaroslava Mudroho: pochatok zakonodavstva Kyivskoi Rusi: navch. posib.* (H Demydenko, Kh Yermolaiev uklad, Pravo 2014) 322 (in Ukrainian).

Journal articles

23. Ludat H, 'Frühformen des Städtewesens in Osteuropa' [1958] 4 Vorträge und Forschungen: Studien zu den Anfängen des europäischen Städtewesens 527–553.
24. Boiko I, 'Ruska Pravda ta yii vplyv na stanovlennia i rozvytok ukrainskoi Pravovoi tradytsii' [2022] 75 Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii yurydychna 3–16 (in Ukrainian).
25. Boiko I, Sviatotskyi O, 'Vytoky, etapy stanovlennia ta rozvytok Ukrainskoi derzhavnosti' [2020] 1 Pravo Ukrainy 23 (in Ukrainian).

Websites

26. Bieber U, 'Verbrechen und Diabolik in russischen Chronikberichten', Ringvorlesung "Kriminelles Mittelalter" (Interdisziplinäres Zentrum Für Mittelalter-Studien) <<https://www.plus.ac.at/wp-content/uploads/2021/02/543254.pdf>> (accessed 27.01.2025).

Mykola Kobyletskyi

NORMAN SOURCES OF LAW AND THEIR INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF THE LEGAL SYSTEM OF THE KYIV-RUS STATE

ABSTRACT. The article analyzes Norman sources of law and determines their influence on the development of the legal system of the Kyiv-Rus state. Considerable attention is paid to the characterization of the prerequisites for the formation of the early Ukrainian state – the Kyiv-Rus state. It is substantiated that Ukrainian statehood, according to historical sources, originates from the Antean tribal union. It was formed at the end of the fourth century under the influence of internal and external factors. External factors include the proximity to the Greek city-states of the Northern Black Sea region and the invasion of the Ostrogoths (Eastern Goths on Ukrainian soil) and nomadic tribes. The Antean tribal union, which covered the Ukrainian ethnic territory between the Dnipro and Dniester rivers, formed the Antean state, also called the "Antean Kingdom" (Regnum Anforum) / or Antean land, which ceased to exist in the early seventh century in 602 due to the aggression of the Avar Khaganate. After the fall of the Ants, the ancient Ukrainian tribes were forced to retreat to hard-to-reach places in the Carpathians, Volyn, and Polissya, where military and political alliances were formed: the Dulibs, Volynians, Croats (Great Croatia), Artania, Kuyavia, and Slavia. In the 7th and 8th centuries, the early Ukrainian state of Rus was formed with its center in Kyiv, based on the Polissya tribal union.

The author characterizes the Norman theory of the origin of the Kyiv-Rus state and points out the role of the princes of the Norman and Swedish Rurikovich dynasty in its formation and development. Considerable attention is paid to the analysis of the wording and articles of the first code of Ukrainian law – Ruska Pravda, which is a source of legal regulation of social relations in the Ukrainian lands in the XI–XVI centuries and a reflection of the level of socio-economic and political development. The Ruska Pravda was the main legal act in Kyiv-Rus state and thus influenced the development of Ukrainian law in subsequent historical periods. The author shows that in addition to Ukrainian customary law, international treaties, sources of Byzantine law, and princely legislation, the Ruska Pravda also used sources of law of other European nations, in particular, Swedish law. Modern European researchers, in particular German ones, write about the existence of statehood in the Ukrainian lands before the arrival of the Normans. At the same time, they point to the absence of statehood in the lands that are part of the Russian Federation. The Kyivan Rurik dynasty, which began ruling in Kyiv in 882, modernized the Old Ukrainian state in the manner of other European states and linked it with dynastic ties to European monarchies. Starting with Volodymyr the Great, the Rurik dynasty of Kyivan princes was gradually Ukrainized. The first code of Ukrainian law was the Ruska Pravda, written during the reign of the Great Kyivan Prince Yaroslav the Wise. Among the sources of the Ruska Pravda, scholars name Ukrainian ("Rus") customary law, case law, Rus and Byzantine treaties, princely legislation, church statutes, and sources of Byzantine law. It is emphasized that the sources of law of the Kyiv-Rus state include the Germanic law, which was used when concluding the Rus and Byzantine treaties, the Short and Common versions of the Ruska Pravda. This testified to the spread of European legal traditions of legal regulation of social relations and its influence on the legal system of the early Ukrainian state – the Kyiv-Rus state.

KEYWORDS: Kyiv-Rus state; sources of law; Ruska Pravda; customary law; Swedish law.